

КОНЦЕПЦІЯ позашкільної освіти

ВСТУП

Актуальність розробки концепції обумовлена рядом обставин. Одна із основних - реформа в галузі освіти. Політичні, соціальні й економічні перетворення в Україні зумовлюють важливість більш ефективної організації освітнього простору у закладах позашкільної освіти. Сучасний стан педагогічної науки вимагає розглядати цей процес не лише в контексті гуманізації освіти, виховання та розвитку творчої особистості, її соціалізації, а й перегляду теоретико-методологічних основ позашкільної освіти, розроблення й практичного впровадження новітніх освітніх і розвивальних технологій. В умовах демократизації суспільства відбуваються значні зміни у суспільній свідомості, а тому - вагомого значення набуває погляд на особистість з позицій культурно-історичної педагогіки розвитку.

Система позашкільної освіти України нині перебуває на важливому етапі розвитку, переходу до більш якісного стану. Відповідно, вимагає удосконалення зміст позашкільної освіти, його регламентація та обґрунтування на наукових засадах. Водночас, актуалізується питання розробки сучасних виховних технологій, адекватних специфіці цієї ланки освіти. Враховуючи, що сьогодні одним з перспективних підходів у педагогічній науці виступає компетентнісний підхід, який представляє такий вид змісту освіти, котрий не зводиться до знаннево-орієнтаційного компоненту, а передбачає оволодіння досвідом вирішення життєвих проблем, виконання ключових функцій, соціальних ролей. Предметне знання при цьому не зникає із структури освіченості особистості, а виконує підпорядковану, орієнтаційну роль.

Метою Концепції є визначення сприятливих умов для забезпечення підвищення ефективності освітнього процесу для дітей і молоді у закладах позашкільної освіти.

Система освіти покликана забезпечити історичну спадкоємність поколінь і розвиток національної освіти і культури вимагає концептуального визначення місця і специфіки позашкільної освіти та виховання у цілісній системі всебічного і гармонійного розвитку національної свідомості особистості в соціально-педагогічних умовах її життєдіяльності, а також додаткових заходів щодо збереження існуючої мережі закладів позашкільної освіти як бази позашкільної освіти та виховання, що можливо за умови:

- державної підтримки їх діяльності;
- реформування змісту, форм і методів освітнього процесу у закладах позашкільної освіти;
- об'єднання зусиль органів місцевої влади, різних міністерств і відомств, творчих, громадських організацій у створенні умов у цих закладах для творчого зростання особистості;
- залучення сім'ї до співпраці у вихованні та творчому розвитку дітей і учнівської молоді тощо.

СУТНІСТЬ, МЕТА, ЗАВДАННЯ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Сутність позашкільної освіти та виховання як складової частини системи освіти України визначають специфічні умови її функціонування, а саме: диференційованість, динамічність, гнучкість, мобільність, варіативність, доступність тощо.

Метою позашкільної освіти є розвиток здібностей дітей та молоді у сфері освіти, науки, культури, фізичної культури і спорту, технічної та іншої творчості, здобуття ними первинних професійних знань, вмінь і навичок, необхідних для їх соціалізації, подальшої самореалізації та/або професійної діяльності.

Заклади позашкільної освіти, враховуючи специфіку побудови їх навчально-виховного процесу - варіативність і різноманітність, добровільність і багатоукладність, необмежені можливості у часі та географічних рамках ведення діяльності, практичну спрямованість навчання і виховання особистості, мають забезпечити умови формування цілісної картини світу в свідомості дитини та сприяти вирішенню таких завдань:

- залучення до особистісно значущих соціокультурних цінностей, потреб у яких не забезпечується системою базової освіти;
- задоволення освітньо-культурних потреб вихованців;
- розвиток креативних здібностей дітей та учнівської молоді, їх пізнавального інтересу;
- розвиток вміння навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в багатокультурному середовищі;
- задоволення потреб вихованців у професійному самовизначенні і творчій самореалізації.

ПРИНЦИПИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Принцип гуманізації, що визначає пріоритет завдань творчої самореалізації особистості, її виховання, створення умов для вияву обдарованості і талантів дітей, формування гуманної особистості, людяної, доброзичливої, милосердної.

Принцип єдності загальнолюдських і національних цінностей, що забезпечує у змісті навчально-виховного процесу органічний зв'язок і духовну єдність української національної культури з культурою народів світу; розвиток культури всіх національних меншин, що проживають на території України; сприяє усвідомленню пріоритетності загальнолюдських цінностей над груповими, клановими та класовими; визначає позашкільну освіту та виховання як важливий засіб національного розвитку й гармонізації національних і міжнаціональних відносин в Україні.

Принцип демократизації, що передбачає автономію (самостійність) закладів позашкільної освіти у вирішенні основних питань змісту їх діяльності, розвитку різноманітних форм співробітництва та партнерства всіх учасників педагогічної діяльності.

Принцип науковості і системності, що полягає в забезпеченні оптимальних умов для розширення і поглиблення засобами освіти вагомих для кожної особистості, що навчається, об'єктивних законів, обґрунтованих понять і

способів практичних дій в їх майбутній трудовій діяльності, а також забезпечення інтегруючої функції процесів навчання і виховання в умовах досягнення основної мети позашкільної освіти та виховання.

Принцип безперервності, наступності та інтеграції, що забезпечує об'єднання зусиль позашкільних з іншими закладами освіти та різними організаціями; цілісність і наступність позашкільної освіти та виховання, спрямованої на поглиблення та конкретизацію освітнього процесу; набуття освіти упродовж всього трудового життя за умови, коли нові знання, уміння та навички базуються на раніше засвоєних та придбаних.

Принцип багатокладності та варіативності, що передбачає можливість широкого вибору змісту, форм і засобів освіти та виховання у вільний від навчання час, альтернативність у задоволенні духовних запитів особистості, її пізнавальних та інтелектуальних можливостей та інтересів: запровадження поліваріативності навчальних програм, поглиблення і розширення їх практичної спрямованості, диференціації та індивідуалізації навчально-виховного процесу.

Принцип добровільності та доступності, що передбачає право вибору та доступність у забезпеченні потреб особистості у творчій самореалізації, духовному самовдосконаленні, здобутті додаткових знань, умінь та навичок, підготовки до активної професійної та громадської діяльності.

Принцип самостійності і активності особистості, що полягає у забезпеченні такої психолого-педагогічної атмосфери, яка сприяє виявленню, а також розвитку і реалізації учнями пізнавальної самостійності, творчої активності, прояву обдарованості і таланту у навчально-виховній діяльності та у позанавчальний час.

Принцип гармонізації родинної і суспільної освіти та виховання, яка передбачає створення сприятливих умов для забезпечення добровільного партнерства і корисної, співпраці того, хто вчиться, його родини, а також держави, як рівноправних суб'єктів навчально-виховного процесу в закладах позашкільної освіти; незалежності позашкільної освіти та виховання від політичних, громадських і релігійних організацій.

Принцип практичної спрямованості позашкільної освіти та виховання, що передбачає набуття учнями певних допрофесійних умінь і навичок, орієнтацію на трудову діяльність у ринкових умовах, їх розширення та розвиток, а також впровадження в життя за умов інтеграції з наукою і виробництвом.

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Позашкільна освіта у закладах позашкільної освіти може здійснюватися за такими *напрямами*:

художньо-естетичний, який забезпечує розвиток творчих здібностей, обдарувань та здобуття вихованцями, учнями і слухачами практичних навичок, оволодіння знаннями в сфері вітчизняної і світової культури та мистецтва;

мистецький, який забезпечує набуття здобувачами спеціальних мистецьких виконавських компетентностей у процесі активної мистецької діяльності;

туристсько-краєзнавчий, який спрямовується на залучення вихованців,

учнів і слухачів до активної діяльності з вивчення історії рідного краю та довкілля, світової цивілізації, географічних, етнографічних, історичних об'єктів і явищ соціального життя, оволодіння практичними вміннями та навичками з туризму та краєзнавства;

еколого-натуралістичний, який передбачає оволодіння вихованцями, учнями і слухачами знаннями про навколишнє середовище, формування екологічної культури особистості, набуття знань і досвіду розв'язання екологічних проблем, залучення до практичної природоохоронної роботи та інших біологічних напрямів, формування знань, навичок в галузях сільського господарства: квітництво, лісництво, садівництво, грибівництво, бджільництво;

науково-технічний, який забезпечує набуття вихованцями, учнями і слухачами техніко-технологічних умінь та навичок, розширення наукового світогляду, підготовку до активної науково-дослідної роботи, оволодіння сучасною технікою та технологіями;

дослідницько-експериментальний, який сприяє залученню вихованців, учнів і слухачів до науково-дослідницької, експериментальної, конструкторської та винахідницької роботи в різних галузях науки, техніки, культури і мистецтва, а також створенню умов для творчого самовдосконалення та виявлення, розвитку і підтримки юних талантів та обдарувань;

фізкультурно-спортивний або спортивний, який забезпечує розвиток фізичних здібностей вихованців, учнів і слухачів, необхідні умови для повноцінного оздоровлення, загартування, змістовного відпочинку і дозвілля, занять фізичною культурою і спортом, підготовку спортивного резерву для збірних команд України, набуття навичок здорового способу життя;

військово-патріотичний, який забезпечує належний рівень підготовки вихованців, учнів і слухачів до військової служби, виховання патріотичних почуттів та громадянської відповідальності;

бібліотечно-бібліографічний, який спрямований на поглиблення пізнавальних інтересів вихованців, учнів і слухачів, підвищення їх інформаційної культури, набуття навичок і умінь орієнтуватися у зростаючому потоці інформації;

соціально-реабілітаційний, який забезпечує соціальне становлення та розвиток інтересів, здібностей, нахилів, потреб у самореалізації вихованців, учнів і слухачів, підготовку їх до активної професійної та громадської діяльності, організацію їх змістовного дозвілля та відпочинку;

оздоровчий, який забезпечує необхідні умови для змістовного відпочинку та передбачає оволодіння вихованцями, учнями і слухачами знаннями про здоровий спосіб життя, організацію їх оздоровлення, набуття і закріплення навичок, зміцнення особистого здоров'я і формування гігієнічної культури особистості;

гуманітарний, який забезпечує розвиток здібностей, обдарувань, практичних навичок вихованців, учнів і слухачів, оволодіння знаннями з основ наук соціально-гуманітарного циклу.

ОСНОВНІ ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ

I. Науково-методичне та нормативне забезпечення позашкільної

освіти та виховання

Нормативною базою для реалізації Концепції є Конституція України. Зокрема, ст. 53 Конституції України передбачено забезпечення доступності позашкільної освіти, її розвиток, а ст. 54 закріплено право громадян на свободу художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності тощо. Державну політику у сфері позашкільної освіти та напрями її розвитку визначено у таких документах: Закон України “Про освіту”, Закон України “Про позашкільну освіту”, Закон України “Про загальну середню освіту”, Закон України “Про охорону дитинства”, Національна доктрина розвитку освіти тощо. Основною метою даних документів є забезпечення вільного творчого, інтелектуального, духовного розвитку дітей у закладах позашкільної освіти, доступності позашкільної освіти, гарантування громадянам права на її здобуття.

Методологічну основу Концепції складають: філософські положення про взаємозв'язок свідомості та діяльності; філософські та психологічні ідеї, що розкривають діалектичний зв'язок явищ об'єктивної та суб'єктивної дійсності, принцип вивчення їх у розвитку та перспективі на основі єдності загального, особливого, індивідуального; положення особистісно орієнтованого, системного підходів до виховання особистості; методологічні основи компетентнісного підходу в освіті; методологічні основи функціонування системи позашкільної освіти у вітчизняній практиці тощо.

В основу Концепції покладені концептуальні положення, суть яких полягає в розумінні позашкільної освіти як системи, що водночас є елементом системи безперервної освіти і потребує відповідного теоретичного обґрунтування та ефективного здійснення.

Позашкільна освіта за своїм характером є складною системою, що належить до систем соціального типу, еволюція і спрямованість якої визначається соціально-економічними чинниками, ієрархією ціннісних орієнтацій особистості, життя суспільства. При цьому взаємозв'язок системи позашкільної освіти із соціальним середовищем має відкритий характер і проявляється у змінах як середовища, так і системи загалом.

Система позашкільної освіти за своїм характером є методичною і включає такі основні взаємозв'язані елементи, як мету і завдання, зміст освіти, форми, методи і засоби її здійснення. Основним системоутворюючим фактором системи позашкільної освіти є освітня діяльність у вільний час.

Подальший розвиток позашкільної освіти як соціального інституту (соціокультурного феномену), який розвивається і функціонує, зберігаючи свою сутність при зміні змісту та структури, а також підвищення її якості можуть успішно здійснюватися за умови застосування ефективної методики. Особлива роль належить методиці позашкільної освіти, що базується на застосуванні компетентнісного підходу, де в зміст освіти інтегровані такі основні компетентності особистості, як пізнавальна, практична, творча і соціальна. Розробка такої методики пов'язана з приведенням змісту позашкільної освіти у відповідність до сучасних вимог і визначенням таких організаційних форм і методів, дидактичних засобів, які сприяють розв'язанню завдань навчання, виховання, розвитку, соціалізації підростаючого покоління.

Визначення ключових понять.

Компетентнісний підхід - це підхід, що базується на застосуванні в меті, завданнях, змісті, формах та методах позашкільної освіти компетентностей особистості. Він носить закономірний характер і виходить із узагальнення практики, виступає проти одностороннього характеру і передбачає посилення практичної спрямованості освіти. Компетентнісний підхід підкреслює поєднання і практичну реалізацію знань, умінь, навичок, досвіду, культури.

Компетентність - досвідченість суб'єкта у певній життєвій сфері, особистісна характеристика людини, яка повноцінно реалізує себе у житті, володіючи відповідними знаннями, вміннями, навичками, досвідом та культурою.

Базові компетентності - ряд компетентностей, які визначальні для специфіки даного виду діяльності.

Виховання - процес цілеспрямованого, систематичного формування особистості, зумовлений законами суспільного розвитку, дією багатьох об'єктивних і суб'єктивних факторів. У широкому розумінні виховання - це вся сума впливів на психіку людини, спрямованих на підготовку її до активної участі у виробничому, громадському й культурному житті суспільства. Сюди входить як спеціально організований вплив виховних закладів, так і соціально-економічні умови, що діють певною мірою стихійно. У вузькому розумінні слова виховання є планомірним впливом батьків і школи на вихованця. Метою виховання є сприяння розвитку у вихованця виявленого обдарування чи стримання якихось задатків відповідно до мети.

Заклад позашкільної освіти - складова системи позашкільної освіти, яка надає знання, формуючи вміння та навички за інтересами, забезпечує потреби особистості у творчій самореалізації та інтелектуальний, духовний і фізичний розвиток, підготовку до активної професійної та громадської діяльності, створює умови для соціального захисту та організації змістовного дозвілля відповідно до здібностей, обдарувань та стану здоров'я вихованців, учнів і слухачів.

Вихованці закладів позашкільної освіти - особи, які відвідують гуртки, клуби, творчі об'єднання, секції закладу позашкільної освіти за інтересами, здібностями та нахилами, отримують допрофесійну підготовку.

Засобами досягнення Концепції є:

- розробка загальної стратегії розвитку державної системи позашкільної освіти та виховання, директивних та нормативних актів, що забезпечують умови діяльності закладів позашкільної освіти;

- програмно-методичне забезпечення позашкільного освітнього процесу, розробка різнорівневих, диференційованих та варіативних програм, навчально-методичних посібників, які допоможуть дитині, підлітку усвідомити свої можливості, оволодіти загальнолюдськими цінностями, професійно самовизначитися;

- розвиток і підтримка інноваційних педагогічних технологій, дослідницько-експериментальної роботи, педагогічного проектування, спрямованих на розробку сучасної моделі закладів позашкільної освіти;

- розробка тематичних освітніх програм, які сприятимуть оновленню змісту позашкільної освіти;

- створення умов для розвитку інноваційних типів закладів позашкільної освіти, які мають забезпечити індивідуально-особистісну основу позашкільної освіти і задовольнити запити конкретних дітей, використовуючи потенціал їх вільного від навчання часу;

- розробка наукових основ оновлення та реформування позашкільної освіти, створення наукових центрів: лабораторій, кафедр, кабінетів на базі провідних вітчизняних науково-дослідницьких установ та закладів вищої освіти;

- висвітлення проблемних питань позашкільної освіти та виховання у засобах масової інформації, які сприятимуть подальшому підвищенню її престижу та ролі у формуванні особистості юних громадян України.

II. Кадрове забезпечення

Кадрове забезпечення передбачає:

- комплексне вивчення потреб в педагогічних кадрах закладів позашкільної освіти;

- залучення до цієї ланки роботи провідних спеціалістів різних професій, стимулювання їх діяльності;

- розробку міжгалузевої програми підготовки спеціалістів для роботи у закладах позашкільної освіти;

- створення системи перепідготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів цих закладів освіти;

- розробку нормативно-правової бази, яка забезпечить підвищення статусу та соціальної захищеності педагога закладу позашкільної освіти;

- створення регіональних та міжрегіональних програм, творчих лабораторій, експериментальних майданчиків;

- видання вітчизняного науково-методичного журналу з проблем позашкільної освіти тощо.

III. Організаційне забезпечення

Подальший розвиток позашкільної освіти та виховання вимагає впровадження заходів щодо:

- збереження та оптимізації мережі закладів позашкільної освіти різних типів і форм власності, зміцнення їх матеріально-технічної бази, сприяння становленню інших освітньо-виховних осередків позашкільної роботи, забезпечення адаптації діяльності закладів позашкільної освіти до роботи в нових економічних умовах.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ:

- оптимальний рівень теоретичної та методичної підготовки педагогічного колективу щодо впровадження компетентнісного підходу в навчально-виховний процес закладів позашкільної освіти;

- ефективність функціонування, координації та узгодженість дій педагогічних працівників, які причетні до управління навчально-виховною діяльністю закладів позашкільної освіти;

- реалізація ідей та принципів, які лежать в основі Концепції;

- створення оптимальних умов для розвитку особистості кожного учня,

реалізації його творчих здібностей, підвищення його самореалізації та самооцінки шляхом впровадження інноваційних форм навчання та виховання учнів на основі компетентнісного підходу.